

ВПЛИВ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ

В статті розглянуто актуальні питання, пов'язані з адаптацією бюджетної політики держави до тенденцій і закономірностей її розвитку; визначено напрямки удосконалення бюджетної політики в розрізі оптимальних шляхів забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України.

В статье рассмотрены актуальные вопросы, связанные с адаптацией бюджетной политики государства к тенденции и закономерностям ее развития; определены направления совершенствования бюджетной политики в разрезе оптимальных путей обеспечения устойчивого социально-экономического развития Украины.

The pressing questions related to adaptation of fiscal policy of the state to the tendency and conformities to law of her development are considered in the article; directions of improvement of fiscal policy are certain in the cut of optimal ways of providing of steady socio-economic development of Ukraine.

Постановка проблеми. Вплив бюджетної політики на соціально-економічний розвиток важко переоцінити: вона є дієвим інструментом досягнення конкурентоспроможності країни в світовому економічному просторі.

На відміну від попередніх років, коли головним орієнтиром бюджетної політики виступало забезпечення платоспроможності держави, на сучасному етапі стратегічною метою має стати активне стимулювання економічного зростання як основного засобу підвищення заможності країни та рівня добробуту населення.

Економічне зростання є основним показником розвитку будь-якої країни. Досягнення цієї макроекономічної цілі зумовлене необхідністю випереджаючого зростання національного доходу у порівнянні зі збільшенням чисельності населення. Зростаюча економіка має більшу здатність задовольнити нові потреби та розв'язувати соціально-економічні проблеми як в середині країни, так і на міжнародному рівні. Знімаючи економічні перешкоди, породжені обмеженістю ресурсів та об'ємів виробництва, економічне зростання дозволяє суспільству більш повно реалізувати окреслену економічну мету та здійснювати нові широкомасштабні програми.

Бюджетну політику можна використовувати як ефективний механізм впливу на макроекономічні процеси. Реалізація її економічних інструментів повинна забезпечити макроекономічний ефект, а з позиції бюджетної стратегії — довгострокову динаміку стабільності соціально-економічного розвитку. Виділення й обґрунтування інструментів зумовлене необхідністю адаптації бюджетної політики до тенденцій й закономірностей розвитку держави.

Окреслені проблемні питання у зв'язку з їх актуальністю для України потребують науково обґрунтованого вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам використання бюджетної політики як ефективного механізму впливу на макроекономічні процеси в країні приділяє увагу багато науковців. Реалізація інструментів бюджетної політики повинна забезпечувати макроекономічний ефект у вигляді сталого соціально-економічного розвитку. Ключові аспекти означеної проблеми висвітлено у працях провідних українських вчених і практиків: М. Я. Азарова [9], Л. П. Амбрика [3], І. В. Запатріної [2] тощо, а також у положеннях програмних документів законодавчої та виконавчої влади, зокрема: Постанові ВРУ «Про основні напрямки бюджетної політики на 2012 рік» [6], Програмі економічних реформ на 2010-Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси, №3 - 2012

2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [5], Пропозиції Президента до Закону України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основні напрямки розвитку 2013-2014 роки» [7] та інших. Разом з тим слід зауважити, що складність та масштаби завдань у фінансовій сфері потребують внесення деяких корективів у процес їх вирішення, що обумовлює актуалізацію окреслених питань та додаткових уваги і досліджень з боку науковців.

Мета дослідження полягає в здійсненні аналізу сучасної бюджетної політики; виявленні проблемних питань, які потребують науково обґрунтованого вирішення; визначення напрямків удосконалення бюджетної політики в розрізі окреслення оптимальних шляхів забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки в економіці України спостерігається структурна деформація та відставання від економік розвинутих країн майже всіх секторів народного господарства. Тому однією з цілей макроекономічної політики держави є економічне зростання як ключовий фактор, від якого залежать потенційні можливості країни щодо забезпечення достатнього життєвого рівня населення.

Завдання досягнення економічного зростання та розбудови потужної конкурентоспроможної економіки (за умов поступового росту ВВП та підвищення рівня соціальних стандартів) потребує перегляду та вдосконалення бюджетної політики, підвищення її стимулюючого характеру та посилення ролі держави в регулюванні економічного зростання. Його сутність можна визначити як кількісне збільшення та якісне вдосконалення за відповідний період результатів виробництва товарів і послуг та його основних факторів.

На відмінну від економічного зростання під економічним розвитком розуміють процес переходу від одного стану економіки до іншого, більш досконалого — тобто якісно нового на основі відповідних структурних та інституціональних зрушень. Комплексно це проявляється у вдосконаленні всієї економічної системи.

Економічне зростання є досить складним явищем, яке повинне враховувати багато чинників: природні ресурси, політичні інститути, законодавство, психологічні та соціальні аспекти. Його рівень належить до найважливіших показників розвитку народного господарства, які використовуються при міжнародних порівняннях. Визначається він як збільшення абсолютного реального ВВП за певний період, або як зростання реального ВВП на душу населення (показника підвищення його життєвого рівня); та вимірюється шляхом обчислення у відсотках річних темпів.

Ефективність бюджетної політики слід оцінювати з позицій виконання належних функцій. Фіскальна ефективність відображає ступінь вирішення бюджетних проблем: акумуляції бюджетних доходів, виконання бюджетних зобов'язань, управління бюджетним дефіцитом і боргом. За результатами діяльності виконавчої влади з реалізації зазначених напрямів може бути надана кількісна оцінка ефективності. З виникненням в умовах напруженості з виконанням бюджетів дефіциту коштів на соціальні виплати та недофінансування інших видатків знижує ефективність фіскальної політики. Тому формування довгострокових чинників економічного зростання при одночасному підвищенні ефективності використання бюджетних коштів є стратегічним орієнтиром у сфері державних фінансів.

Стратегічна ефективність бюджетної політики відображає рівень впливу на соціально-економічну динаміку в країні. Критеріями при цьому виступають: динаміка основних макроекономічних показників (ВВП, обсяги виробництва, рівень інфляції, коливання валютного курсу, рівень зайнятості та реальних доходів населення тощо) у співставленні з наміченими пріоритетами. Для оцінки ефективності слід проаналізувати динаміку обсягів головного індикатору економіки країни ВВП протягом останніх п'яти років, яка представлена в таблиці на наступній сторінці [8].

Дані таблиці свідчать, що серйозне падіння обсягів як номінального, так і реального ВВП відбулося у 2009р.; за підсумками 2010 року зафіксовано зростання цих показників. Формування в цьому році нового законодавчого підґрунтя зумовило подальше їх збільшення, що свідчить про дієвість законодавчих нововведень. Цей крок знаходить відображення у різних напрямках соціально-економічного розвитку України; наприклад, більш дієвими стали бюджетні інвестиції в активний капітал, зокрема, в освіту та охорону здоров'я.

Обсяги ВВП України протягом 2008-2012 рр.

Роки	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р. (план)
ВВП номінальний, млрд. грн.	948,06	914,72	1024	1153	1475,5
ВВП реальний, темпи зростання, %	102,1	85,2	104,2	105,4	106,5

Безумовно, вплив бюджетної політики на соціально-економічний розвиток держави є досить суттєвим, що можна простежити за певними макроекономічними показниками. Характерним на сучасному етапі є підвищення ваги соціальних витрат у видатковій частині бюджету, результати чого оцінюються по-різному. Дискусійним виявилось питання доцільності підвищення загального рівня доходів населення як основного пріоритету державної політики шляхом соціалізації бюджету — розширення і спрямування основної частини державних витрат на соціальні потреби і споживання. Деякі вчені-економісти не схвалюють політику «проїдання», аргументуючи необхідність формування бюджетного розвитку, сутність якого полягає в обмеженні зростання соціальних витрат на користь збільшення бюджетних інвестицій. Тому задля забезпечення позитивного впливу бюджетної політики та соціально-економічний розвиток країни необхідна оптимізація структурних особливостей суспільного виробництва та його наявних потужностей.

Згідно з положеннями програмних документів законодавчої та виконавчої влади основні напрями бюджетної політики на 2012 рік стосуються формування сприятливого макроекономічного середовища, здійснення послідовних ефективних заходів у податково-бюджетній сфері, забезпечення стабільності державних фінансів, високих темпів економічного зростання на базі модернізації економіки, підвищення інвестиційної активності та конкурентоспроможності, виконання принципів середньострокового бюджетного планування з чіткими фіскальними та видатковими орієнтирами [5].

З урахуванням окреслених напрямів бюджетної політики передбачено такі орієнтовні макропоказники економічно-соціального розвитку України в 2012 році: обсяг номінального ВВП складе 1475,5 млрд. грн.; темпи зростання реального ВВП — 106,5 % ; індекс споживчих цін — 107,9 % ; індекс цін виробників — 109,7 % ; рівень безробіття — 7,2-7,7 % [8].

Для досягнення поставлених завдань передбачено здійснення низки заходів, покликаних забезпечити сталий соціально-економічний розвиток України [4, 7]:

1) утриматися граничного розміру дефіциту Державного бюджету на рівні 2,5 % ВВП, при цьому його фінансування планується здійснювати за рахунок внутрішніх запозичень;

2) поліпшення процесу управління державним боргом з метою подальшого його скорочення до економічно безпечного рівня (не більше 30 % ВВП);

3) підвищення базових соціальних стандартів та гарантій: мінімальної заробітної плати та посадового окладу, прожиткового мінімуму, розміру державної соціальної допомоги;

4) прийняття закону про стратегічне планування, оптимізацію кількості державних цільових програм;

5) продовження бюджетного реформування в розрізі бюджетної децентралізації: насамперед, передачу місцевим бюджетам видатків Державного бюджету за окремими бюджетними програмами у сферах освіти, охорони здоров'я, ЖКГ, дорожнього господарства та енергоефективності;

6) удосконалення механізму здійснення субвенцій на виконання інвестиційних програм.

Серед недоліків бюджетної політики, які негативно впливають на соціально-економічний розвиток, можна назвати:

1) недостатню фінансову підтримку за рахунок бюджетних коштів інноваційної діяльності підприємств державного сектору економіки;

2) недосконалу систему соціального забезпечення в умовах низького рівня доходів більшості населення та, як слідство, — недостатність споживчого попиту, що заважає розвитку внутрішнього ринку;

Подолання цих та інших недоліків потребує виваженої бюджетної політики шляхом [7] :

- 1) забезпечення стабільної частки перерозподілу ВВП через зведений бюджет (на рівні 27-28 %);
- 2) вдосконалення системи управління державним боргом з метою зниження боргового навантаження на економіку;
- 3) збільшення бюджетних видатків на науку до 2,5 % ВВП з метою сприяння запровадження інноваційної моделі розвитку економіки України;
- 4) формування видатків зведеного бюджету в межах доходів;
- 5) збільшення бюджетних інвестицій в основний капітал до рівня, не меншого 1,5 % ВВП; наслідком активізації інвестиційної діяльності є розширення бази оподаткування як передумови формування достатніх фінансових ресурсів держави;
- 6) перехід на якісно новий рівень управління бюджетними видатками, що передбачає підвищення ефективності цього процесу, оптимізацію організації бюджетного трансфертування, підвищення соціалізації бюджетних витрат. В першу чергу, державні ресурси повинні спрямовуватися в пріоритетні галузі, від яких залежить соціальна захищеність населення, національна безпека країни, реалізація структурних перетворень в економіці.

Висновки і перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Проаналізувавши розвиток бюджетної політики в розрізі її ефективності та стратегічних напрямків, можна зробити висновок, що не дивлячись на певні успіхи в цій сфері, залишаються і деякі проблеми. Складність та масштаби фінансових завдань потребують посилення дієвості бюджетної політики, її конструктивного впливу на реалізацію стратегії соціально-економічного розвитку. Потрібно рухатись в напрямку вдосконалення бюджетної політики та пошуку оптимальних шляхів сталого соціально-економічного розвитку України.

Досягнення означеної мети потребує реалізації цілого комплексу заходів, а саме:

- 1) якісного поліпшення нормативно-правової бази податкової та бюджетної сфери шляхом уніфікації, консолідації та спрощення;
- 2) вдосконалення системи бюджетного планування: слід забезпечити поступовий перехід до середньо- і довгострокового бюджетного планування в розрізі системного підходу;
- 3) чітке визначення ролі, повноважень і обов'язків з одночасним усуненням дублювання, суперечливості і недостатньої визначеності функцій всіх учасників бюджетного процесу;
- 4) оптимізація кількості головних розпорядників бюджетних коштів, що дозволить не лише поліпшити бюджетне планування і контроль за використанням бюджетних коштів, а й зробити крок вперед до побудови організаційно досконалої системи управління державними фінансами;
- 5) створення єдиної системи управління державним боргом, що надасть можливість здійснення активної боргової політики;
- 6) вдосконалення організації системи міжбюджетних відносин за рахунок децентралізації бюджетних ресурсів; проведення чіткого розмежування видатків між рівнями бюджетної системи; запровадження політики поступового фінансового вирівнювання територій на основі зближення середньої дохідної бази на душу населення по територіях; підвищення рівня прозорості виконання місцевих бюджетів;
- 7) впровадження системи оцінки ефективності використання бюджетних коштів, яка б включала: встановлення відповідальності головних розпорядників за використання бюджетних коштів; визначення критеріїв ефективності бюджетних видатків; розробку механізмів та методик оцінки ефективності використання бюджетних коштів;
- 8) забезпечення стимулюючої ролі державного сектору в українській економіці шляхом активізації інвестиційної політики;

Запропоновані заходи нададуть змогу підвищити роль бюджетної політики як основного інструменту впливу на соціально-економічний розвиток України.

Література:

1. Бюджетний кодекс України. [Електронний ресурс] / редакція від 01.01.11. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi_bin/laws/main.cgi?nreg=2542-14
2. Бюджетний розвиток у контексті забезпечення економічного зростання в Україні [Електронний ресурс] / І. В. Запатріна. — Режим доступу : [http://www.ief.org.ua/Arjiv_EP/Zapatrina 307.pdf](http://www.ief.org.ua/Arjiv_EP/Zapatrina%20307.pdf)

3. Державні видатки в контексті забезпечення економічного зростання [Електронний ресурс] / Л. П. Аморик. — Режим доступу : <http://www.ekonomy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=702>
4. Доповідь Першого віце-прим'єр-міністра — Міністра економічного розвитку і торгівлі України А. Ключова під час засідання Уряду 14 вересня 2011 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.partyofregions.org.ua/ru/news/direkt_speech/show/5343
5. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ при Президентові України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://kharkivoda.gov.ua/uk/doament/print/id/5922/>
6. Постанова Верховної Ради України «Про основні напрямки бюджетної політики на 2012 рік» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3358-17>
7. Пропозиції Президента до Закону України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основні напрямки розвитку на 2013-2014 роки». [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=41158
8. Таблиця основних показників економічного розвитку України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=78203
9. Управління державним бюджетом України: підручник / колектив авторів [заг. редакція М. Я. Азарова.]
10. Шляхи оптимізації видатків Державного бюджету України [Електронний ресурс] / О. В. Шляхов. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com/is_APSN_2010/Ekonomiks/67871.doc.htm

Надійшла до редколегії 24.02.2012 р.